

امیرحسین سهرابی
معلم سواد رسانه

چند محک برای عیار خبر

مقدمه

در دنیای انقلاب اطلاعاتی که انسان به واسطه پیشرفت‌های چشم‌گیر در حوزه انتقال داده، هر لحظه با حجم عظیمی از مطالب روبه‌روست، مواجهه بازویک‌طرفه، پیامدی جزغرق‌شدن در اقیانوس اطلاعات نخواهد داشت. در حال حاضر دیگر میان تولیدکننده پیام و مصرف‌کننده آن مرز مشخصی وجود ندارد و هرکسی در هر جایی می‌تواند با داشتن یک گوشی هوشمند، به راحتی و با سهولت، پیامی تولید و در مقیاسی جهانی پخش کند. در چنین شرایطی که پخش کردن «خبر» یا به عبارت بهتر انتقال و تسری «روایت» خود به هزاران نفر مخاطب بی‌مکان دنیای ابری رسانه کاری آسان است، رها کردن خود در این موج کار بسیار غلطی است. هر چند سهولت دسترسی به اطلاعات انبوه در مقدار زمان کم و رساندن پیام به افراد بسیاری، بدون صرف وقت زیاد، مزیت‌های فراوانی دارد، اما چالش‌هایی نیز پیش روی ما قرار داده است که در نظر نگرفتن یا به راحتی از کنار آن‌ها گذشتن می‌تواند پیامدهای منفی بسیاری در پی داشته باشد. حال سؤال اصلی این است که چگونه می‌توان در میان این حجم انبوه اخبار و روایت‌های متعدد، متکثر و گاه متعارض، خبر صحیح، قابل اعتماد و مبتنی بر واقعیت را از شایعه، گمانه‌زنی، نظر شخصی یا حتی اطلاعات نادرست و جعلی تشخیص داد؟

یکی از این ابزارهای مورد نیاز در برخورد صحیح با خبر و تشخیص خبر از نظر یا روایت، شناخت و به کارگیری «عناصر خبر» است. توانایی تفکیک خبر از نظر، گام اول در سواد خبری است. مهم ترین ابزار این تفکیک، عناصر خبر است که با شناخت و استفاده از آن‌ها می‌توان به این هدف دست یافت. با شناخت عناصر خبری و در نظر گرفتن آن‌ها در تحلیل‌های خبری خود، در واقع عینک خبرنگاری را به چشم خود زده‌ایم و اخبار را از زاویه دید او بررسی می‌کنیم تا به حقیقت نزدیک‌تر و از خلاف واقع دورتر شویم.

تفاوت خبر با نظر

پیش از پرداختن به عناصر خبر، لازم است با خود مفهوم «خبر» بیشتر آشنا شویم و تمایز آن را با سایر مفاهیم مشابه، به خصوص «نظر» یا «عقیده»، بشناسیم. برخلاف تصور رایج، آنچه در رسانه‌ها می‌بینیم یا می‌شنویم، لزوماً تمام حقیقت یا خود واقعیت نیست. خبر

در واقع بازنمایی یا روایتی از واقعیت است که تحت تأثیر عوامل متعددی شکل گرفته است. اما ویژگی اصلی یک خبر قابل اعتماد چیست؟ خبر، برخلاف نظر، بر تحقیق یا مشاهده مستقیم رویدادها و واقعیت‌های عینی مبتنی است. یعنی چیزی که رخ داده و وجود داشته است. صحت یک گزاره خبری قابلیت سنجش و ارزیابی دارد و می‌توان با مراجعه به منابع، شواهد و قرائن، درستی یا نادرستی آن را بررسی کرد. به همین دلیل، خبر واقعی جهان شمول است؛ یعنی باید برای هر کسی در هر جای دنیا، همان‌گونه که هست، قابل تأیید باشد. در نهایت، خبر تلاش می‌کند بی‌طرفانه و بدون جانب‌داری بیان شود.

در مقابل، نظر بردیدگاه و قضاوت شخصی مبتنی است و بیانگر مفهومی ذهنی درباره واقعیت است که لزوماً مطابق با واقعیت هم نیست. صحت و سقم نظر، غیرقابل سنجش و ارزیابی است و قابلیت اثبات‌پذیری به معنای علمی آن را ندارد. نظر، از فردی به

فرد دیگر متغیر است و معمولاً با عبارات و صفت‌های جهت‌دار (مانند بهترین، بدترین و باید) بیان می‌شود. به همین دلیل قابل مناقشه و بحث است. در واقع برای سنجش اعتبار یک نظر، باید سابقه و تخصص گوینده آن را در نظر گرفت. به همین دلیل، نظرهایی که ارائه‌دهنده آن‌ها مشخص نیست، چندان قابل اعتماد نیستند.

عناصر خبر

روزنامه‌نگاران حرفه‌ای در تنظیم خبرهای خود همواره در تلاش‌اند به مجموعه‌ای از پرسش‌های اساسی پاسخ دهند. این پرسش‌ها همان عناصر خبر هستند. شناخت این عناصر و جست‌وجو برای پاسخ آن‌ها در هر پیام خبری به ما کمک می‌کند نه تنها ساختار خبر را درک کنیم، بلکه در یابیم که آیا اطلاعات لازم برای ارزیابی اعتبار آن ارائه شده‌اند یا خیر. این‌ها ابزارهای ساده‌ای هستند که در کلاس درس می‌توانند به سادگی به دانش‌آموزان آموخته شوند و آن‌ها را در مسیر تبدیل شدن به شهروندانی آگاه یاری کنند.

۱. چه چیزی؟

پایه‌ای‌ترین سؤال که هر خبر باید به آن پاسخ بدهد، این است که اصلاً «چه اتفاقی افتاده است». در غیر این صورت، اگر اتفاق خاصی رقم نخورده باشد، چه لزومی به انتشار این خبر وجود داشته است؟ البته گاهی رسانه‌ها تلاش می‌کنند با توسل به سایر عناصر خبری، مثل اینکه «توسط چه کسی رخ داده است» یا «کجا رخ داده است»، اتفاقات ساده و بی‌اهمیت را هم برای مخاطب خود جذاب کنند.

۲. چه مکانی؟

دانستن اینکه محل وقوع خبر کجا بوده، از دو حیث قابل توجه است؛ اول آنکه پیش‌زمینه دانشی مخاطب را درباره آن مکان فعال و دوم آنکه میزان جذابیت خبر را برای مخاطب تعیین می‌کند. هر چه محل وقوع خبر به مخاطب نزدیک‌تر باشد، خبر برایش حائز اهمیت‌تر می‌شود. اگر در متن خبر محل وقوع نامشخص یا مبهم و کلی باشد، ارزش آن خبر پایین می‌آید.

۳. چه زمانی؟

پاسخ به این سؤال که خبر مورد نظر کی و در چه زمانی به وقوع پیوسته، از مهم‌ترین موضوعاتی است که مخاطب در مراجعه به خبر می‌خواهد از آن مطلع شود. معمولاً این عنصر در ابتدای خبر ذکر می‌شود؛ به خصوص زمانی که خبر به تازگی رخ داده باشد.

۴. چگونه؟

نحوه رخ دادن یک اتفاق و جزئیات وقوع رخداد موضوعاتی هستند که خبر را برای مخاطب شفاف‌تر می‌کنند و تصویر کامل‌تری از موضوع خبر برای وی مجسم می‌کنند. این عنصر معمولاً در لحظه‌های اولیه خبر نامشخص است و به مرور و با روشن شدن ابعاد رویداد، در دسترس مخاطبان قرار می‌گیرد.

۵. چه کسی؟

خبر یک فعل است که به وقوع پیوسته است و اساساً مخاطب علاقه‌مند است فاعل آن را بشناسد. بر این اساس اینکه خبر توسط چه کسی یا چه کسانی، اعم از انسان (شخص حقیقی، سازمان حقوقی، کشور، ملت و...) یا غیرانسان (حیوان، گیاه، حادثه طبیعی و...) رقم خورده یا درباره چه کسی یا چه کسانی اتفاق افتاده است، برای مخاطب اهمیت دارد.

۶. چه علتی؟

اینکه چرا یک اتفاق به وقوع پیوسته و چه انگیزه‌ها یا علت‌هایی پشت آن وجود داشته‌اند، از موضوعاتی است که ذیل این عنصر قرار می‌گیرد. البته باید توجه داشت که این موضوعات وجه تخصصی دارند و تنها نظر کارشناسان موضوع خبر در این زمینه باید مورد استناد قرار گیرد. باید در نظر داشت، معمولاً تعیین علل وقوع یک اتفاق فرایندی زمان‌بر است. از این رو نباید به تحلیل‌هایی که به سرعت و پیش از روشن شدن همه جزئیات آن اتفاق منتشر می‌شوند اعتنا کرد.

جمع‌بندی

عناصر خبری (چه کسی، چه چیزی، چه زمانی، چه مکانی، چگونه و چه علتی) ابزاری هستند که کمک می‌کنند بتوانیم «گزاره‌های خبری» را با سهولت بیشتر از «نظر» تفکیک کنیم. هر چه عناصر خبری در یک گزاره بیشتر باشند، امکان صحت‌سنجی آن‌ها بیشتر است. در عوض، «نظر» عموماً عناصر خبری دقیق ندارد و از این نظر که قابلیت اثبات‌پذیری ندارد و بر قضاوت شخصی مبتنی است، نمی‌توان آن را قطعی و کاملاً صحیح دانست.

مقایسه تطبیقی خبر و نظر

معیار بررسی	خبر	نظر
مبنا	مبتنی بر تحقیق یا مشاهده	مبتنی بر دیدگاه یا قضاوت شخصی
جنس موضوع	درباره واقعیت عینی	بیان یک مفهوم ذهنی
ارزیابی‌پذیری	قابل صحت‌سنجی و ارزیابی	غیر قابل صحت‌سنجی و ارزیابی
تغییرپذیری	جهان شمول و بدون تغییر	متغیر از یک فرد به فرد دیگر
جهت‌داری	بیان شده با عبارات بی‌طرف	بیان شده با عبارات‌ها و صفت‌های جهت‌دار
مناقشه‌برانگیزی	غیر قابل مناقشه و بحث	قابل مناقشه و نقد و بحث

پی‌نوشت‌ها

- 1 Fact
- 1 Opinion